

STAROKRŠĆANSKE CRKVE NA OTOKU BRAČU

Uvod

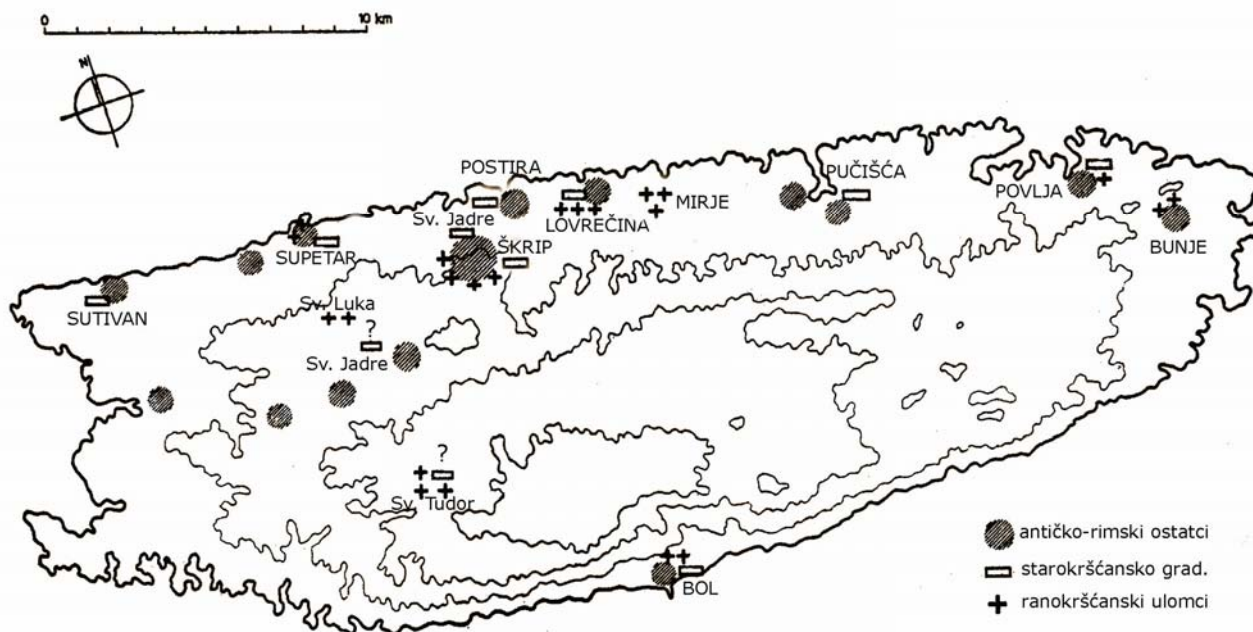
Otok je Brač vrlo bogat starokršćanskim i predromaničkim crkvama. Oduvijek se znalo da obiluje predromaničkim crkvama, uostalom drži se da je na tom otoku trećina svih dalmatinskih predromaničkih i starokršćanskih crkava koje su pod krovom i nisu u ruševinama. Sličan je slučaj i s ostacima starokršćanskih crkava za koje se do prije nekoliko desetljeća vjerovalo da ih ima samo nekoliko, a danas se zna da ih ima desetak. To posebno čudi kada se zna da su ostali dalmatinski otoci, s izuzetkom Elafita i to samo kada je u pitanju predromanika, u tom pogledu znatno siromašniji, s tragovima jedne ili nekoliko crkava. Na ni jednom prostoru dalmatinske obale ili otoka, osim Salone koja je bila velik grad i za današnje pojmove, nije zabilježena tolika koncentracija starih crkava. Gotovo da se slučajni nam-

EARLY CHRISTIAN CHURCHES ON THE BRAČ ISLAND

The island of Brač abounds in early Christian and pre-Romanesque churches, the number of which is quite astonishing, particularly when compared to the neighbouring islands and mainland areas, where such churches are much more scarce. This phenomenon can not easily be explained. It is nevertheless known that practically all early Christian churches were built in the 6th century during the reign of emperor Justinian the Great, mostly on the northern shores of the island. Visitors can now see remains of big basilicas of variable plan, many of which used to have big baptisteries. Some of them have been known to exist for quite a long time, while some have been discovered purely by chance. Thus it was established fifty years ago that the present-day parish church in Povelje is in fact a remodelled early Christian church, and so its former elements were restored during a subsequent renovation. The situation is similar with other churches in Povelje, and also with those located in Supetar and Sutivan. Although early Christian churches on the island of Brač have been thoroughly investigated and preserved, it is quite surprising that better care has not been taken of these cultural monuments by the local community, which has not included them among principal points of interest for tourists visiting the island.

jernik mora prikloniti oduševljenim tvrdnjama otočkih zaljubljenika u graditeljsku baštinu koji bez ikakva krznanja izjavljuju da je Brač s obzirom na svoju veličinu otok s najvi-

še crkava na cijelom Sredozemlju. To je, čini se, i posve točno, posebno kada se pribroje i one crkve koje su izgrađene nakon romanike, dakle od 12. st. do današnjih dana.

Prikaz antičkih i starokršćanskih lokaliteta i ranokršćanskih ulomaka na zemljovidu Brača

Na početku bi ipak trebalo pokušati odgovoriti zašto je upravo na Braču tolika koncentracija starih crkava – i ranokršćanskih i predromaničkih. Igor Fisković [1] koji je problem tih ranokršćanskih crkava posebno proučavao misli da to treba ponajprije zahvaliti obližnjoj Saloni kao velikome vjerskom središtu. Pritom zamjećuje da se jedino na tom srednjodalmatinskom otoku (i susjednoj Šolti koja međutim uopće nema crkava iz predromaničkoga razdoblja) nije razvio poseban grad iz kojega bi se na okolne ruralne prostore mogli širiti izravni utjecaji pa su takvi poticaji mogli dolaziti jedino iz glavnoga vjerskoga i upravnog središta. Djelomično to objašnjava skladnost crkava, kvalitetu i uočljiv plan građenja koji odudara od skromnih provincijskih oponašanja na drugim prostorima, ali ne i činjenicu zašto ih je toliko izgrađeno. Ipak navodi da su sve te crkve izgrađene u blizini antičkih rimskih ostataka, nadomak negdašnjih *vila rustika* oko kojih su očito živjeli mnogobrojni koloni.

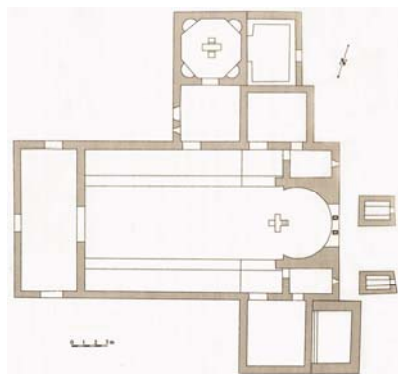
I Fisković i drugi autori [2], [3] ipak su uvjereni da su sve bračke starokršćanske crkve uglavnom izgrađene na sjevernim obalama Brača i to za vladavine bizantskoga cara Justinijana I. Velikog (527.-565.) i nakon uspješno okončanoga rata (535.-555.) protiv ostrogotske kraljevine u Dalmaciji i Italiji. Vrijeme je to tzv. rekonkviste i obnove Rimskoga Carstva te gradnje brojnih kontinentalnih i morskih utvrda. Gradnja crkava isključivo posvećenih svecima kojih su se relikvije čuvali u Rimu (Sv. Petar, Sv. Ivan, Sv. Lovro i Sv. Stjepan), bila je u funkciji daljnje kristijanizacije, ali i istodobno i učvršćivanje nove političke uprave jer su bile poznate veze Dalmacije s kršćanskim središtem. Stoga se čini da su gotovo sve kasnoantičke bračke crkve [2] građene u drugoj polovici 6. st. No činjenica da će potom nekoliko stoljeća poslije na Braču sasvim mirno i bez velikih prijevora

koegzistirati romanske crkve na obali i hrvatske u unutrašnjosti, možda ipak govori da je pokršćavanje pridošlih stanovnika teklo s mnogo manje konflikata nego što se dosad vjerovalo.

U ovom će se prvom napisu govoriti samo o bračkim starokršćanskim crkvama.

Bazilika Sv. Ivana Krstitelja u Povljima

Današnje naselje Povlja, koje se nalazi u zaštićenoj uvali na sjeveroistoku Brača, nije odveć staro mjesto jer je naseljeno tek u 16. st. nakon

Tlocrt starokršćanske crkve Sv. Ivana Krstitelja u Povljima

Kandijskoga rata. Tada su se pridošlice iz Hercegovine pomiješale s

Sadašnji ostatci apsida stare crkve u Povljima

bračkim starosjediocima, što se i danas održava u čakavskom govoru s mnogo štokavskih natruha. Tamo su do kraja 14. st. (1397.) živjeli benediktinci, a poslije njihova odlaska samostan, crkvu i posjede vodili su birani opati te čuvali posebni sluge zvani eremiti. Donedavno se vjerovalo da su najstariji središnji dio povaljske župne crkve podigli benediktinski redovnici krajem 12. st. Davor Domančić [2], [3] je 1958. obilazeći otok Brač zamijetio da je prazna grobnica pred glavnim oltarom župne crkve zapravo krsni zdenac ranokršćanskoga tipa. Tako je zaključio da je svetište današnje župne crkve zapravo sačuvana zgrada krstionice.

U tom je grobu, barem tako tvrdi stari brački kroničar Vicko Prodić (1628.-1663.), bio 619. pokopan poznati aleksandrijski patrijarh sv. Ivan Milostinjar (Povljani su ga zvali i sv. Ivan Povaljski), a njegove su ostatke navodno poslije raznijeli Mlečani. Ali zdenac se i dalje štuje kao njegov grob. No to nije jedina sačuvana legenda jer je uz crkvu navodno bio pokopan grčki dječak s golemim blagom, a sv. Jelena Križarica, majka cara i sveca Konstantina Velikog, za koju se tvrdi da je bila Bračanka, upravo je iz Povaljske luke odvedena u Carigrad [4].

Otkriće starokršćanske krstionice, uz poznatiju porečku jedine potpuno sačuvane na hrvatskim prostorima, potaknulo je arheološka istraživanja koja su pod vodstvom Regionalnoga zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Splita trajala od 1960. do 1984., a o tome je temeljito pisao don Ivan Ostojić [5], [6].

je i cijeli krsni zdenac prema analogiji s onim koji se nalazi u susjednoj Lovrečini. U polukružnim su i obnovljenim nišama pronađene freske s ranokršćanskim motivima. Obnovljen je i krov krstionice koji je četvrtast i upisan u osmerostranu građevinu, a na kraju su otvorena sporedna vrata pravokutnoga narteksa

6. st., a o tome posredno svjedoči i činjenica da je bila posvećena sv. Ivanu Krstitelju, i to njegovoj pogibiji (29. kolovoza) koja se slavila na kršćanskom istoku jer se na zapadu uvijek slavio dan njegova rođenja (24. lipnja). Vjerojatno je bila sjedište nekoga monaškoga pustinjačkog reda, kakvih je na dalmatinskim otocima bilo već u 4. st. jer se dio grčkih kaluđera bio sklonio na našu obalu u borbama oko štovanja ikona. O postojanju takvih pustinjaka, kojih je najviše bilo na južnoj obali otoka, zna se i iz pisama sv. Jerolima.

Može se dakle pretpostaviti da su na mjesto već napuštene i porušene crkve u 10. st. došli benediktinci i podigli samostan. Krstionicu su pretvorili u svetište, a iznad apside izgradili skromno prebivalište. Samostan su 1145. najvjerojatnije temeljito opustošili Neretvani. Napušteni je samostan ponovno iza 1184. obnovio opat Ratko, nakon vijećanja u biskupskoj palači u Bolu kada su samostanu vraćeni svi posjedi, što je zabilježila i Povaljska listina iz 1250., jedan od najstarijih tekstova pisanih hrvatskim jezikom (na hrvatskoj ćirilici s mješavinom narodne čakavštine, staroslavenskoga jezika i s mnogo romanskih izraza).

Benediktinci su te 1184. godine probili vrata na zapadnom dijelu krstionice, a na slavnom je Povaljskom pragu majstor Radonja ćirilicom obilježio povratak samostanskih posjeda.

Zanimljivo je da su crkva i samostan još nekoliko puta poharani, a nakon odlaska benediktinaca samostan je služio kao pribežište domaćem stanovništvu pred gusarskim napadima, posebno za čestih mletačko-osmanskih sukoba tijekom 16. i 17. st. Do 1642. bio je u posjedu opatije, potom ga je unajmila bračka obitelj Tomaseo, a 1854. prešao je u posjed obitelji Vrsalović. No crkva je do danas zadržala svog titulara. [3], [4], [7].

Sadašnja Župna crkva u Povljima sa starokršćanskom krstionicom kao svetištem

Najprije je otvoren trodijelni prozor koji se nalazio u negdašnjoj apsidi. Zatim su se otvorila vrata zazidanih pastoforija (prostorije na vrhu pobočnih brodova) i transepta (poprečnoga broda) te ulaznih vrata iz bazilike u krstionicu. Potom su otkriveni kameni ostatci kapitela i trijumfalnoga luka ispred svetišta te pod oltarom otvorena konfesija (u ranokršćanskim ranosrednjovjekovnim crkvama grob svetaca i mučenika). Slijedilo je rušenje nadogradnje nad apsidom i kule iz 17. st. Naknadno je srušena i zgrada iz 18. st. u jugozapadnom kutu bazilike, što je omogućilo utvrđivanje položaja vrata na zapadnom pročelju. Time je u cijelosti određen prostor trobrodne bazilike.

U nastavku je oltar premješten u sjevernu kapelu crkve, a rekonstruiran

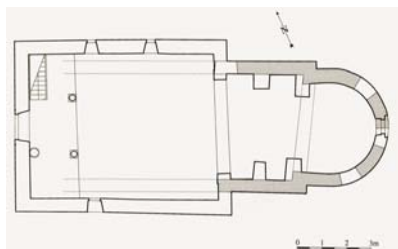
(predvorja). Pronađeni su brojni ostatci kamenog namještaja uključujući i oltarnu pregradu. Uz jugoistočni se ugao bazilike nalazio poseban bazen (kupaonica), a uz svetište su s vanjske strane bila dva groba jer se u to doba još nije smjelo pokapati u crkvi.

Ovo je istraživanje unaprijedilo poznavanje građevina ranokršćanskoga razdoblja na području Dalmacije. Posebna je vrijednost povaljskoga sklopa bila u tome što je sačuvan do visine krova krstionice pa je pružao mogućnost uočavanja mnogih nepoznatih pojedinosti.

U Povljima ima tragova rimskih građevina, a i naselje je ime dobilo prema nazivu negdašnjega vlasnika (Paulia vallis). Crkva je izgrađena u

Crkva u pučiškoj Stipanskoj luci

U uvali zvanj Stipanska luka na današnjem pučiškom groblju nalazi se crkva Sv. Stjepana koja je temeljito preuređivana u više navrata. Otprije je bila poznata po vrlo dugoj apsi, neobičnoj za srednjovjekovne crkve.

Tlocrt crkve Sv. Stjepana u Stipanskoj luci u Pučišćima

Bila je to župna crkva starih Pučišćana koji su bili odvojeni od obližnjega naselja u Pučiškom docu. Najvjerojatnije je u blizini bio i benediktinski samostan. Naselje je imalo malu lučicu za brodice, a postojali su i izvori vode te lokva koju su nazivali Dunaj.

Pogled na crkvu Sv. Stjepana na groblju u Pučišćima

Jedan od prvih kroničara Pučišća s početka 19. st. Andrija Ciccarelli [8] spomenuo je da su u njegovo vrijeme po okolnim brežuljcima i u dol-

cu Mučelje bili ostatci više građevina s cisternom. Ujedno je tvrdio da je crkva Sv. Stjepana početkom 17. stoljeća bila ustupljena augustincima koji su se njome koristili sve do gašenja 1791.

Zazidani prozori u apsi crkve Sv. Stjepana

U teškim su se vremenima 13. i 15. st. stanovnici sklonili u bračku unutrašnjost, oni iz Stipanske luke odlaze u sada napušteni Straževnik, a iz

Pučiškoga doca u Praznice. Spustili su se ponovno u uvalu nakon 1420. i podigli kuće nadomak moru. No kad su Turci 1462. zavladaali Neretvom i primorjem trebalo je misliti na obranu. Tada je u Pučiškom docu

izgrađeno 13 kaštela pa se Pučišća počinjju nazivati Luka kula. S vremenom su se stanovnici iz Stipanske luke preselili u zapadni i sigurniji dio uvale i tako su nastala današnja Pučišća.

Crkva je posvećena sv. Stjepanu Prvomučniku (15.-40.), prvom đakonu među onima koji su karitativno pomagali apostolima. Njega su ortodoksni Židovi pogubili kamenovanjem, a spomendan se slavi 26. prosinca. Kult mu se u 4. st. proširio i na Istoku i na Zapadu.

U brojnim popravljanjima i temeljitim preuređivanjima, a posljednje je bilo u 19. st. kada je pretvorena u grobišnu crkvu, ipak je brižljivo sačuvan veći dio starokršćanske crkve. U istraživanjima započetim 1993., razjašnjena je njezina ranoromanička adaptacija te utvrđeno da je apside dio crkve iz 6. st.

Ranokršćanska crkva Sv. Stjepana bila je longitudinalna jednobrodna

građevina s prostranom apsidom pokrivenom kalotom. Umjesto uobičajene trifore apsida je imala tri lučna prozora, a sačuvan je i luk ispred svetišta. Pronađeni su u tragovi fresaka u dijelovima izvorne žbuke. Na mjestu oltara bio je srednjovjekovni grob koji je vjerojatno zamijenio prijašnju ranokršćansku konfesiju.

Zidovi su najstarije crkve najvećim dijelom sačuvani. Oni su bili u dobrom stanju jer su im pridodani pilastri i pojasnice koji su pridržavali novi svod i krov, a izvorna je krovna konstrukcija vjerojatno bila od drva. Djelomice je sačuvan i jedan prozor na sjevernom zidu.

Duljinu je izvorne crkve teško ustanoviti jer je predromaničko zapadno pročelje u najnovijoj adaptaciji srušeno, iako se vjeruje da je ranokršćanska crkva bila znatno dulja. Nisu međutim pronađeni nikakvi ostatci kamene plastike osim ulomka jednog stupa.

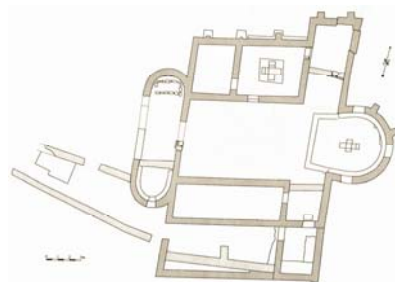
Pučiška crkva nalikuje nedavno istraženom i obnovljenoj crkvi Sv. Marije (Sv. Ivana) u Starome Gradu na Hvaru, ali je znatno pažljivije preuređena iz ranokršćanske u predromaničku crkvu.

Pučišćani vjeruju da se njihovo mjesto prije zvalo Spuzišće jer su im se pretci spustili (spuzili) iz brdovitih starih naselja. No ime je ipak nastalo od latinske riječi puteus (zdenac) koja u hrvatskoj varijanti glasi puč [3], [4].

Crkva u Lovrečini

Za poznatu crkvu u Lovrečini, koja se nalazi u lijepoj i pitomoj uvali između Pučišća i Postira te ima sačuvane zidove do visine krova i kalote u apsidi, dugo se vjerovalo da je izgrađena u srednjem vijeku i da je bila samostanska. Čak i unatoč tome što su se oko crkve nalazili sarkofazi i kapiteli koji su upućivali na ranokršćansko razdoblje, a u uvali ima tragova rimskoga gospodarstva. No

tek je pred II. svjetski rat nepobitno utvrđeno da se radi o ranokršćanskoj građevini [9].

Tlocrt starokršćanske crkve u Lovrečini

Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu započeo je 1963. arheološka istraživanja i konzervatorske radove pod vodstvom Davora Domančića, a od 1986. vodila ih je Jasna Jeličić Radonić.

Pogled na ostatke crkve u Lovrečini prije početka istraživanja

Najprije je otkopana razina izvornoga poda i pronađeno udubljenje na mjestu oltarne pregrade te otvor konfesije pod oltarom. Pronađene su i ulomci oltarne pregrade te stuba u urušenom otvoru sjevernoga zida, a na zapadnom pročelju dio praga glavnih vrata. Od tri prozora u apsidi samo je sjeverni zadržao prijašnji oblik,

a izvorna je apsida bila ojačana kontraforima.

Kasnija su istraživanja nastavljena u sjevernom kraku transepta i u krstionici gdje su nanosi bili veći i od 80 cm. Pronađeni su i pločnik, izvorni pod od morta te kapiteli s dijelovima stupova i tri kamene grede koji su pripadali ciboriju nad krsnim zdencom. Otkriven je i krsni zdenac križnoga oblika što je omogućilo njegovu obnovu zajedno s ciborijom, a u krstionici su pronađeni i tragovi fresaka. Istodobno je otkopan i neobičan narteks sa zaobljenim krajevima na zapadnom pročelju.

Sljedeće su godine skinuti naknadno građeni potporni zidovi uz sjeverni krak transepta te sanirane pukotine u

zidovima. Pronađeni su i novi ulomci oltarne pregrade, kapiteli i baze stupića oltara te iskopana križna oltarna konfesija. Bilo je i reljefima ukrašenih ulomaka tranzena te ostataka zabatnoga luka iznad pregrade.

U nastavku je srušena cisterna za vodu s istočne strane sjevernoga

transepta i tu su također pronađeni dijelovi kamenoga namještaja.

Restaurirani krsni zdenac s ciborijem u Lovrečini

Godine 1971. započelo je otkopavanje južnoga zida pred narteksom. Otkriven je pločnik s velikim nepravilnim kamenim pločama te stubište i još neki zidovi. I ovdje su pronađeni dijelovi oltarne pregrade i tranzene.

U istraživanjima nakon 1986. u cijelosti je otkriven tlocrt crkve. Bila je to složena jednobrodna građevina s transeptom s mnogo sporednih prostorija oko glavne lađe. Sve su prostorije bile pokrivene zajedničkim krovstvom što je crkvi davalo izgled trobrodne bazilike. Takva je rasprostranjena funkcionalnost i ekonomičnost s ujedinjenim obrednim sadržajima ponegdje nazivana "seoskim bazilikama".

Crkva je na zapadu imala neobično predvorje s dvije bočne apside. Južna je imala kamenu klupu (subselij), a u sjevernoj je bio grob i tu su najvjerojatnije izvorno bili i sarkofazi što ih je 1906. otkrio don Frano Bulić. Sarkofazi su nesumnjivo proizvod bračke klesarske škole jer su slični pronađeni na mnogim drugim lokalitetima.

Glavni je crkveni prostor bio pravokutnoga oblika i proširen poprečnom

lađom, a završavao je polukružnom apsidom odvojenom kamenom oltarnom pregradom. Pod je svetišta bio popločen velikim kamenim pločama. To je uočeno prema otiscima u podlozi od morta i omogućilo rekonstrukciju. U oltarnoj konfesiji bio je kameni kovčežić s relikvijama sv. Lovre, a mramorna je ploča oltara vjerojatno bila položena na četiri mala stupa.

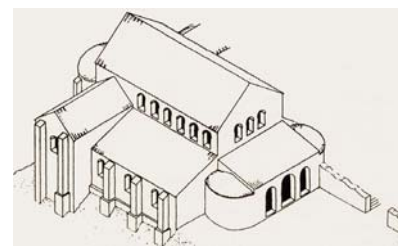
Uz stijenke apside bila je položena kamena klupa, a zidovi su bili oslikani što se uočavalo na mnogim tragovima žbuke. Inače je kasnoantičko slikarstvo rimske provincije Dalmacije vrlo slabo sačuvano, pa su lovrečinske freske to značajnije, posebno po raznovrsnosti svojih motiva.

Sjeverno do glavnoga broda bilo je više prostorija, a krstionica se nalazila u sredini. Tijekom njezine rekonstrukcije analizom kamena ustanovljeno je da su dijelovi izrađeni od bituminoznog vapnenca iz kamenoloma u obližnjem Škripu. Takav se kamen u to vrijeme upotrebljavao u

mnogim crkvama u Dalmaciji, ali i na talijanskoj obali.

S južne su strane crkve uz izduženu pravokutnu prostoriju bile pridodane dvije zazidane posebne prostorije, što je donekle smanjilo i izmijenilo izvorni prostor. Te i druge promjene vjerojatno su bile uzrokovane liturgijskim razlozima, a učinjene su tijekom 7. st.

Valja dodati da se prije za ovu crkvu vjerovalo da je bila u sastavu samostana cenobita (udruženih monaha). Poslije se zbog visokih zidova vjerovalo da je riječ o srednjovjekovnom samostanu, ali se danas zna da je to bila samo ranokršćanska crkva unutar još neistraženoga antičkog naselja. Također se vjeruje da nije bila srušena već napuštena. Kao što svjedoči i ime uvale bila je posveće

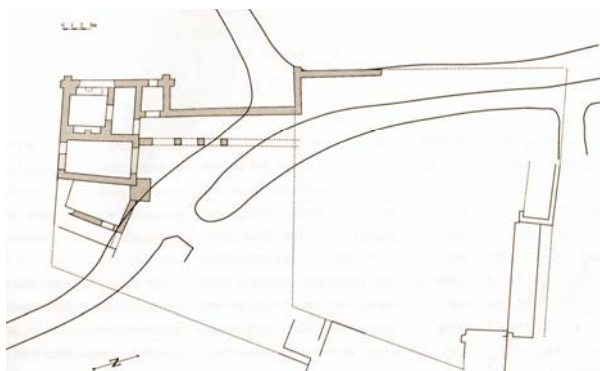
Restaurirana starokršćanska crkva u Lovrečini

na sv. Lovri, ranokršćanskom mučeniku iz 3. st., koji je bio crkveni rizničar. Zna se da je prije uhićenja sve blago podijelio siromasima. Često ga se prikazuje s roštiljem na kojem je mučen, a spomendan mu je 10. kolovoza [2], [4].

Samostanski sklop na Mirju

Na položaju zvanom Mali brig visoko iznad Postira nalazi se lokalitet nazvan Mirje. S toga istaknutog položaja sučelice Škripu bio je moguć pogled na velik dio morske pučine te kopna između Supetra i Pučišća. Inače je to područje plodne bračke visoravni ispresijecano mrežom starih putova.

Još je Andrija Ciccarelli [10] ostatke mnogobrojnih građevina na Mirju

no se uklonjeni kameni materijal nalazi u velikoj gomili nešto istočnije.

Istraživano je zdanje na jugozapadu imalo na zapadnom pročelju uglate istake ojačane kontraforima s vanjske strane,

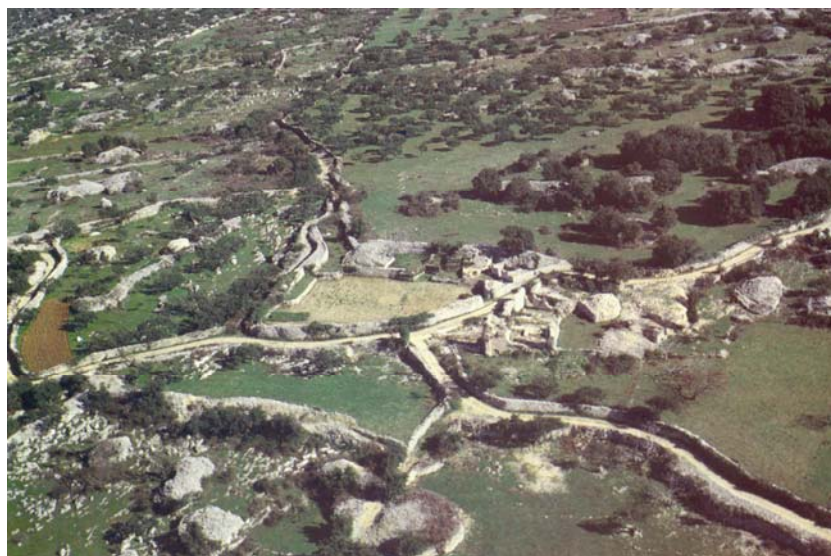
unutrašnje dvorište s trijemom. Na zapadnom su dijelu pronađene baze i ostaci četvrtastih stupova. Iz trijema se ulazilo u prostorije jugozapadnoga i sjevernoga krila koje je sada ispod današnjega puta.

U južnom se dijelu nalazi mala četvrtasta prostorija s visokim lučnim prozorom. Ispod poda je bio kanal za odvod, a izvana se vide tragovi

Tlocrt ruševina Mirje pokraj Postira

ubrojio među šest benediktinskih samostana, koliko ih je na otoku uspio nabrojiti. No s tim se nije složio najbolji naš poznavatelj benediktinskoga reda Ivan Ostojić zbog pretpostavljene blizine istih samostana u Postirama i Lovrečini. Stoga se vjerojatno ipak radi o prostranome pred-benediktinskom samostanu [1].

Arheološka istraživanja na Mirju počela su 1992. na rubnome jugozapadnom dijelu toga velikoga ranokršćanskog sklopa koji je prema današnjim spoznajama bio 50 m dug i 40 m širok. Današnji put prolazi posred sklopa i dijeli ga na dva dijela. Ruševni su ostaci na sjeveroistočnom dijelu uklonjeni još početkom 19. st. pri krčenju terena za vinograd, tako da je ostao samo ogradni zid. Vjerojat-

Pogled na ruševine Mirje

a tu zidovi dostižu visinu i do 4 m. Široki je glavni ulaz bio na južnoj strani, a kroz predvorje se dolazilo u

žbuke. Druga uska četvrtasta prostorija bila je vjerojatno predvorje kvadratne prostorije na uglu. Zidani su stupovi vjerojatno pridržavali križni svod, a dijelom su sačuvani i zidovi gornjega kata.

U prostoriji trapeznoga oblika vidi se početak pojasnice, a to znači da je hodnik duž sjevernoga zida vjerojatno bio presvođen.

Čini se da je dio sklopa imao gospodarsku namjenu jer su pronađeni dijelovi tijeska za masline. Na istočnom je dijelu pronađeno i više kamenih pragova velikih dimenzija. Sa sjeverne, istočne i južne strane pronađeno je pet cisterna za vodu. Vjerojatno su u sredini bile visoke građevine s krovova se kojih slijevala kišnica.

Pronađeno je mnogo ulomaka pluteja, pilastara i drugih dijelova crkve-

Pogled s juga na dio ruševina na Mirju

noga namještaja, tako da se može pretpostaviti kako se crkva nalazila na sjeveroistočnoj strani kompleksa. Više je dijelova monumentalnih skulptura otkriveno u hodniku kojim se dolazilo do trijema.

Mirje je nesumnjivo najbogatije nalazište crkvenoga namještaja iz bračkih klesarskih radionica. To potvrđuje da je svetište crkve bilo omeđeno širokom pregradom i nizom ploča ukrašenih geometrijskim, biljnim i figurativnim motivima. Neki su motivi s prikazima zvijeri pronađeni samo na ovome mjestu.

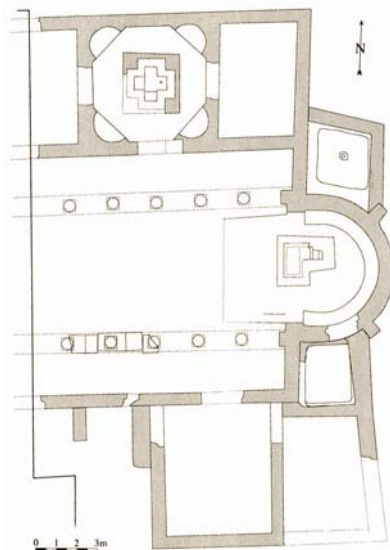
Smještaj Mirja na brijegu usred maslinika izdvajao je samostan od ostalih ranokršćanskih središta, a zbog udaljenosti od naselja nije bilo izloženo većim rušenjima i pregradnjama. Vjerojatno je taj predbenediktinski samostan bio smješten usred antičkoga gospodarstva, a zbog dugotrajnoga propadanja teško je odrediti tlocrt toga velikog zdanja. Zanimljivo je da su se na temelju analize nekih motiva na oltarnim pregradama pojavile tvrdnje da je samostanska crkva bila posvećena sv. Stjepanu [2], [7].

Bazilika u Postirama

Na uzvišenom položaju iznad uvale u Postirama nalazi se crkva Sv. Ivana Krstitelja. Svetište je sadašnje crkve, kao i starije iz 16. st. koje je imalo visoku apsidu s utvrđenim mašikulama i puškarnicama, usmjereno prema jugu, a pokraj crkve je prostrano dvorište. Istočno se nalazi predio zvan Zastivônje (iza Sv. Ivana), što je stari sakralni toponim na temelju kojega je lingvist Petar Šimunović [4] pretpostavio da se na mjestu ili pokraj sadašnje župne crkve nalazila ranokršćanska crkva.

I zaista 1988. na tom su povišenom mjestu otkriveni ostatci trobrodne ranokršćanske crkve, i to slučajno, prigodom izvođenja zemljanih radova [2], čini se tijekom kopanja septičke jame [7]. U istražnim su rado-

vima otkopani i restaurirani njezini temelji.

Tlocrt ruševina starokršćanske crkve Sv. Ivana u Postirama

Ranokršćanska crkva posvećena sv. Ivanu Krstitelju, kojemu su na sje-

vernoj strani Brača posvećene tri crkve (osim u Povljima još i u Sutivanu), bila je prava trobrodna bazilika s prostranom potkovičastom apsidom na istoku, a uz bočne su zidove pridodane pomoćne prostorije. Apsida je s vanjske strane bila ojačana simetričnim kontraforima, a s unutrašnje je strane bila polukružna klupa (subselij). Široki je srednji brod trostruko veći od bočnih (6:2), baš kao što je to bio slučaj i na ranokršćanskoj crkvi u Povljima.

Podovi glavnoga i bočnih brodova izrađeni su od vapnenog morta s usitnjenim crijepom i oblucima. Iako je slijeganje terena na nekim mjestima znatno deformiralo pod, njegova je površina glatko obrađena i bez tragova kamenoga pločnika ili mozaika.

Na bočnim je stranama prezbiterija uočljiv trag kamene oltarne pregrade, a u njemu nisu sačuvani nikakvi

Ostatci starokršćanske crkve u Postirama tijekom istraživanja

Arheološki ostatci crkve u Postirama danas

tragovi poda. Na tom se mjestu inače očekivao kameni pločnik ili mozaik, ali nema nikakvih tragova podloge. Očekivalo se stoga jer je mozaički pod spominjao i brački kroničar iz 17. st. Vicko Prodić [11], doduše na mjestu spaljenoga samostana u postirskoj uvali. Valja istaknuti da je do prije dvadesetak godina istočni zid crkvenoga dvorišta prolazio točno posred ranokršćanske crkve i tako je podijelio na dva odvojena posjeda. Brodovi su tada bili u crkvenom dvorištu, a apsida u sklopu obrađenoga vrta što je možda moglo uzrokovati uništavanje podloge

Temelji pojasnica svodova i kamene klesane podloge stupova otkriveni su na mnogim mjestima u crkvi. Tijekom arheoloških istraživanja u apsidi pronađena je zidana grobna komora posebnog L oblika koja je građena nepravilno lomljenim kamenom vezanim obilnim vapnenim mortom. Uz nju je bila prislonjena masivna kamena ploča koja je podignuta pri davnom nasilnom otvaranju. Relikvije crkvenoga titulara vjerojatno su bile u kamenom kovčežiću kao što je to bio slučaj u Lovrečini, ali kako je konfesija nasilno otvarana i opustošena izvorna je oprema uništena. Postirska se oltarna konfesija tipološki razlikuje od ostalih u Dalmaciji koje su najčešće križnoga oblika kao i u Povljima i Lovrečini. Dijelom joj, ali samo po dimenzijama, odgovara bačvasto presvođena u bazilici na Marusincu u Saloni.

Pokraj konfesije pronađeni su dijelovi oltarne kamene pregrade, a pronađeni su i dijelovi velike oltarne menze s bazom i stupićima uokolo prezbiterija, ali i u odvodnom kanalu krsnoga zdenca.

S obje strane apsida, između kontrafora i začelja bočnih brodova crkve, bile su dograđene dvije cisterne u koje se slijevala voda s krovova crkve i bočnih prostorija. Cisterne su bile od kamena i ožbukane s nekoliko slojeva žbuke, a na dnu su imale udubljenje za taloženje nečistoće. Prema urušnim se ostacima može zaključiti da su bile presvođene bačvastim svodom, a voda se procjeđivala kroz prošupljene kamene ploče.

Uz sjeverni je brod bazilike bilo pridodano nekoliko prostorija, od kojih se krstionica nalazila u sredini. Njezini su tragovi vrlo slabo sačuvani, ali su ipak uočene naznake niša na zapadnoj strani, a mjestimice je sačuvana i gruba podna podloga. Na sredini je pronađen krsni zdenac križnoga oblika. Pod je zdenca sačinjavala monolitna kamena ploča na kojoj je urezan križ jednakih krakova. Sjeverni je krak vanjskoga križa imao na dnu kamenu kanal za izljev vode, a krsni je zdenac bio podignut iznad razine poda.

Zidovi krstionice bili su pokriveni freskama, što je uočljivo na pronađenim ulomcima žbuke. Na južnoj je strani sjevernoga sklopa bila posebna prostorija kroz koju se moglo ulaziti u crkvu, a uz nju se sa zapadne strane vjerojatno nalazilo i vanjsko stubište za prostorije na katu. Pronađena kamena plastika pokazuje uobičajene oblike i motive koji se nalaze na ostalim bračkim ranokršćanskim lokalitetima. Čini se da je u srednjem vijeku na mjestu starokršćanske crkve, vjerojatno u prezbiteriju kako je to bilo uobičajeno, postojala manja crkva. To se spominje u vizitaciji biskupa Valiera 1579., ali njezini tragovi nisu pronađeni.

Postira su inače poput svih otočkih obalnih naselja novovjekovnoga postanka, a nastala su u 16. st. doseljavanjem prebjega s kopna i spuštanjem starih bračkih naseljenika iz unutrašnjosti. Postirani su uvjereni su da je ime njihova mjesta nastalo po tome što su žene iz obližnjeg Dola, smještene dva kilometra sjevernije, na Vrilu u luci prale rublje i prostirala ga na obali, pa se po tome uvriježilo ime P(r)ostira. No ime vjerojatno ipak potječe od latinske riječi pastura koja znači pašnjak [2], [4].

Crkva Sv. Jadre nad Splitskom

Crkva Sv. Jadre (Andrije) uz cestu između Splitske i Škripa prvi je put prepoznata kao starokršćanska crkva 1938. godine [9], [12]. Nalazi se u blizini škripskih kamenoloma iz kojih se vadio kamen za gradnju Dioklecijanove palače u Splitu i kasnijih ranokršćanskih crkava na Braču i u Dalmaciji. Istraživanje i konzervaciju ove crkve započeo je 1963. Re-

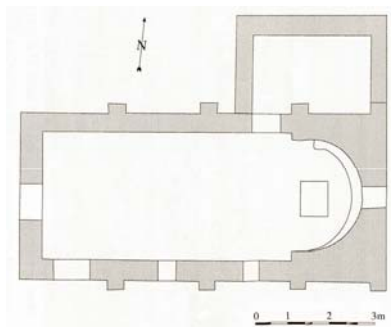
Crkva Sv. Jadre nad Splitskom

Crkva Sv. Jadre (Andrije) uz cestu između Splitske i Škripa prvi je put prepoznata kao starokršćanska crkva 1938. godine [9], [12]. Nalazi se u blizini škripskih kamenoloma iz kojih se vadio kamen za gradnju Dioklecijanove palače u Splitu i kasnijih ranokršćanskih crkava na Braču i u Dalmaciji. Istraživanje i konzervaciju ove crkve započeo je 1963. Re-

Crkva Sv. Jadre nad Splitskom

Crkva Sv. Jadre (Andrije) uz cestu između Splitske i Škripa prvi je put prepoznata kao starokršćanska crkva 1938. godine [9], [12]. Nalazi se u blizini škripskih kamenoloma iz kojih se vadio kamen za gradnju Dioklecijanove palače u Splitu i kasnijih ranokršćanskih crkava na Braču i u Dalmaciji. Istraživanje i konzervaciju ove crkve započeo je 1963. Re-

gionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Splita

Tlocrt starokršćanske crkve Sv. Jadre između Splitske i Škripa

Ostatci crkve Sv. Jadre gledani s jugozapada

Najbolje su sačuvani ostatci u apsidalnom dijelu, ali su dijelom sačuvani i svi ostali dijelovi po kojima se može odrediti njezin izvorni izgled.

Vrata su na zapadnom pročelju bila nešto niža od polovice visine crkve, a na južnom su zidu bila uočljiva dva prozora. U sredini apside, koja je izvana četvrtasta a iznutra polukružna, u cijelosti je sačuvan lučno presvođen prozor. Na sjevernom zidu nije bilo prozora, a gornji je dio zida bio prezidan jer je uočljiv nagli prekid lezena. Uz sjeveroistočni dio crkve nalazi se naknadno nadozidana četvrtasta prostorija.

Na vanjskim su zidovima sačuvane po četiri lezene. One su dopirale do tri četvrtine visine zida i potom se

postupno uklapale u strukturu zida. Na južnom je zidu ostao trag vrata koja su naknadno bila zazidana, a bila su blizu prve lezene. S obzirom na to da su bila blizu glavnih vrata, vjerojatno su povezivala neku prigrađenu a potom srušenu prostoriju.

Zidovi su izgrađeni od kamena koji se slagao u pravilnim redovima. U iskapanjima je pronađen pločnik koji je na zapadnoj strani isklesan u živoj stijeni, a na istočnom je dijelu bio pokriven četvrtastim nepravilnim pločama. Takve su ploče nekad

bile i u apside koja je također isklesana u živoj stijeni. Na sredini je apside bila isklesana podloga oltara te donji dio subselija (kamene klupe).

Od prozora uz apsidu na južnoj strani do vrata na sjevernoj bili su u pločniku vidljivi tragovi oltarne pregrade. Sačuvan je i početak trijumfnoga luka ispred prezbiterija koji je ležao na zakošenim impostima. Apsida je u donjem dijelu od kamena, u gornjem od sedre, a ta su dva dijela odvojena redom ploča koji je najvjerojatnije prije bio uočljiv kao ožbukani vijenac. Na zidovima je bila dijelom sačuvana i žbuka, ali bez tragova oslikavanja.

U konzervaciji su obnovljeni lukovi na južnim prozorima, a oblik i veličina su određeni prema sačuvanom početku na jednom od njih. Ostali su dijelovi sačuvani u zatečenoj visini. Ostala je neistražena neposredna okolina, posebno s južne strane gdje uz crkveni zid prolazi put. Vjerojatno bi bilo potrebno istražiti i slojeve pod pločnikom crkve i ustanoviti vrijeme njegova nastanka.

Valja dodati da se sasvim sigurno radi o ranokršćanskoj crkvi koja je poput ostalih bračkih crkava građena u 6. st. Čini se da je građena u dvije faze, od kojih je u drugoj po-

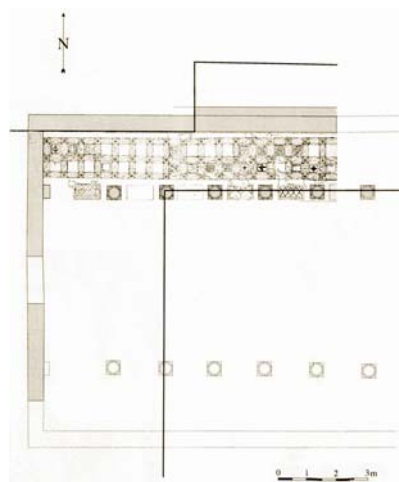
Pogled na apsidu i južni zid crkve Sv. Jadre

maknuta apsida, a upravo uvučena apsida s relativno jednostavnim tlocrtom upućuje na to da je crkva izgrađena nešto prije.

Inače valja dodati da je konzerviranje ostataka crkve obavljeno prije više od 40 godina i da je u međuvremenu unutrašnjost toliko obrasla da se ne mogu uočiti ni pločnik niti tragovi podloge oltara [2], [7].

Tragovi stare bazilike u Supetru

Na sjevernoj strani današnje župne crkve u Supetru slučajno je 1974. otkriven ranokršćanski mozaik. Nalazio se gotovo na sadašnjoj razini terena i nešto je jači pljusak otkrio nekoliko četvornih metara s različitim geometrijskim motivima.

Tlocrt pronađenih ostataka starokršćanske crkve u Supetru s mozaikom

Tijekom 1979. u konzervatorskim su radovima otkriveni veći dijelovi mozaika (zvanog *pavimentum romanum*) u duljini od gotovo 6 m. Izrazito pravilna geometrijska shema ispunjavala je prostor sa sjeverne strane omeđen zidom, a s južne strane kamenom podlogom (stilobatam) stupova između kojih su izvedeni pojedinačni dijelovi mozaika. Pravilna je kompozicija većih i manjih kvadrata uokvirenih kružnicama bila uočljiva već na prvi pogled. Bilo je također uočljivo da je otkriveni mo-

Ostatci mozaika starokršćanske crkve u Supetru

zaik pripadao sjevernoj bočnoj lađi trobrodne bazilike.

Iste su godine nastavljena arheološka istraživanja u zapadnom i istočnom dijelu i ponovno su otkopani dijelovi istoga mozaika. Na zapadnom je dijelu 1907. pred pročeljem crkve popločen trg i kamene su se ploče izravno polagale na mozaički pod, pa je na taj je način oštećen veći dio mozaičke površine. Tijekom istraživanja otkriveni su i dijelovi zidova građevine kojoj je pripadao podni mozaik. Otkopan je zapadni zid i dio sjevernog, zapravo sjeverozapadni dio zgrade. Otkrivene su i podloge stupova što je jasno ukazivalo da se radi o trobrodnoj ranokršćanskoj crkvi. Zapravo je u zapadnom dijelu, između prvoga pilastra koji se oslanja na zapadni zid bazilike i stupa, sačuvan gotovo u cijelosti poseban mozaički "tapet" pravokutnoga oblika. Slični su pojedinačni dijelovi mozaika preostali na još dva međuprostora, a prekriveni su sjevernim zidom današnje crkve.

Sačuvan je i početak mozaika srednje lađe. Po tome se može zaključiti da su svi podovi trobrodne bazilike bili pokriveni mozaikom (pavimentom). Štoviše mozaik u cijelosti prati oblik građevine i stupova, tako da

se može zaključiti kako su bili zajedno planirani. Geometrijska ornamentika svjedoči o kasnoantičkoj umjetnosti. Dosad je veći broj sličnih mozaika otkriven u salonitanskim crkvama iz čijih je radionica očito i potekao. Bilo kako bilo, radi se o jedinom podnom mozaiku pronađenom kod starokršćanskih bračkih crkava, što bi značilo da se radilo i o najraskošnijem zdanju, a potpuni je tlocrt bilo vrlo teško u cijelosti rekonstruirati jer se nalazi pod sadašnjom crkvom. Istočni su dio bazilike uništili kasniji ukopi.

Uz sjeverni je zid trobrodne bazilike otkopana je veća cisterna koja se pružala uz samu crkvu i vjerojatno je služila mnogobrojnim namjenama. Istraživanjima s vanjske strane zapadnoga zida otkriven je dječji grob. Na tom je mjestu pred pročeljem crkve vjerojatno bio narteks, a u njemu se često znaju pronalaziti grobovi i sarkofazi. I danas se na crkvenom trgu nalazi jedan sarkofag koji je mogao pripadati ranokršćanskoj bazilici. Pokraj zapadnoga zida pronađen je ulomak kasnoantičkoga kapitela sa stiliziranim biljnim ornamentima.

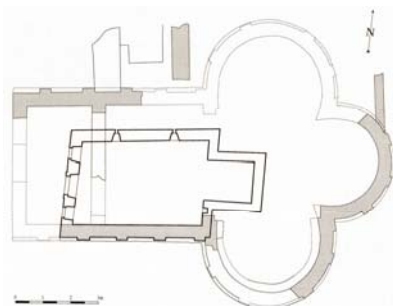
Stara je crkva vjerojatno bila posvećena sv. Petru, na što ukazuje i ime

mjesta i posveta sadašnje župne crkve. Uostalom i u dokumentima se navodi "in portu sancti Petri" za naziv uvale.

Relikvije sv. Petra nalazile su se u cemetrijalnoj bazilici u Manastirinama u Saloni, a taj je svetac štovan i na mnogim drugim mjestima, poput bazilike u Sumpetru ili u Ublima na Lastovu. Nalaz ranokršćanske bazilike u Supetru, uz neistražene kasnoantičke zidove i sarkofage na supertarskom groblju, ukazuje na rano formiranje naselja u ovoj luci koja je u neposrednoj blizini Salone [2], [7].

Crkva Sv. Ivana u Sutivanu

Na mjestu zvanom Mostir, u istočnom djelu Sutivana, koji usput rečeno svi njegovi građani i svi Bračani nazivaju Stivan, pronađeni su pokraj crkvice Sv. Ivana temelji starokršćanske crkve s trolisnim (trikonhalnim) završetkom svetišta. Ti su temelji otkriveni sasvim slučajno 1934. kada se sjeverno od crkve počeo graditi *Sokolski dom*. Tada je dijelom uništen i dio kasnoantičkoga lokaliteta.

Tlocrt starokršćanske crkve Sv. Ivana Krstitelja u Sutivanu

Sadašnju je crkvicu 1655. izgradio splitski kanonik Jerolim Natalis, o čemu svjedoči i natpis na crkvi. Crkva ima četvrtastu apsidu i izgrađena je na južnom zidu ranokršćanske crkve, a dijelom je iskoristila i prijašnje lezene. Pred vratima je kao nogostup bila ukopana mramorna oltarna menza koja je najvećim dijelom sačuvana.

Regionalni je zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu započeo is-

Ostatci oltarne menze starokršćanske crkve u Sutivanu

tražne radove 1965. Odmah je utvrđen tlocrtni raspored. Otkriven je i dio sjevernoga zida u visini od 30 cm i tri lezene na vanjskom licu koje su odgovarale onima na južnom zidu. Od pročelnoga je zida sačuvan samo dio uz temelje u sjeverozapadnom kutu u duljini od 60 cm. Pronađen je i mali dio kamenoga pločnika s tragovima morta, što svjedoči o kamenom popločenju.

U nastavku je otkriven zaobljeni dio istočne konhe, a južna neposredno leži na stijeni. Sjeverna nije pronađena jer je vjerojatno srušena u gradnji *Sokolskog doma*. Nađen je ipak njezin temeljni dio s tragovima popločenja, ali i mramorni ulomak oltarne pregrade. Na vanjskoj su strani istočne konhe pronađeni tragovi žbuke što potvrđuje da je vanjski dio bio ožbukani.

Nedaleko od sjevernog zida nađene su dvije stube i tragovi pilastara te mnoštvo ulomaka tegula. U sjeveroistočnom je dijelu pronađena bakrena pločica s lančićima na kojima su visjele uljanice. Uz jugozapadni kut crkve pronađena su dva groba.

Starokršćanska crkva Sv. Ivana Krstitelja sa svojim trolisnim svetištem jedna je od tri sačuvane crkve tog tipa u Dalmaciji.

Uz nju je to crkva Sv. Martina u Pridrazi pokraj Zadra, koja je sačuvana u cijelosti i još je u funkciji, te crkva u Bilicama pokraj Šibenika koja je stradala u Domo- vinskom ratu [1], [2], [3].

Tragovi ostalih starokršćanskih crkava

Ovim prikazom nipošto nije iscrpljen popis svih starokršćanskih crkava na otoku Braču. To se u prvom redu odnosi na crkve Sv. Duha na groblju u Škripu i prvu župnu crkvu u Bolu posvećenu sv. Ivanu i sv. Teodoru, koje je već prije spominjane kada se govorilo o pseudobazilikalnim krovovima. Te su crkve nesumnjivo starokršćanske, ali su temeljito preuređene u predromaničkom razdoblju. Stoga će biti temeljito prikazane kada se bude govorilo o bračkim predromaničkim crkvama, ne zanemarujući, dakako, ni njihovu starokršćansku fazu. Osim toga čini se da su te crkve bile u prošlosti i sudbinski povezane jer su se stanovnici Škripa (čini se negdašnjeg grada Brača) nakon što su poharani od Neretvana bili sklonili u Bol baš na glavicu gdje je crkva Sv. Ivana i Teodora i gdje se sada nalazi dominikanski samostan. Stoga obje te crkve zaslužuju poseban i temeljit osvrt.

Od ostalih starokršćanskih svetišta svakako valja ponovno istaknuti Mirje gdje još predstoje temeljita istraživanja koja bi mogla unijeti novu sliku u cjelokupno ranokršćansko graditeljstvo otoka Brača.

Temeljita se istraživanja očekuju i na predjelu Bunje na istočnom dijelu otoka između Povlja i Novog Sela, gdje se ispred gradine Gračišće nalaze ostatci rimske *vile rustike*. Tako je pronađen i starokršćanski sarkofag kojih je, kako se čini, nekad bilo znatno više. No moguće je da se

upravo tu tijekom istraživanja pronađe i velik starokršćanski sloj posvećen Djevici Mariji za čije postojanje ima određenih indicija u pisanim izvorima.

Supetarsko je groblje sa dva ranokršćanska sarkofaga već spomenuto, ali valja istaknuti da se najveće nalazište starokršćanskih sarkofaga nalazi u Škripu, što je vjerojatno uvjetovano blazinom kamenoloma i kamenarskom tradicijom. Svi su smješteni izvan utvrđenoga gradinskog dijela, osim jednoga koji je ukopan na groblju i poslije je služio kao grob. Od ostalih dva sigurno pripadaju ranokršćanskom razdoblju – jedan na položaju Njivice, a drugi u konobi kuće Krstulović.

Ne smiju se zanemariti ni ruševine crkve Sv. Tudora pokraj Nerežića, podno gradine na Velom brdu u predjelu Glogovik. Tu je crkvicu Davor Domančić [3] već bio uvrstio u popis starokršćanskih crkava jer je pronašao više dijelova sarkofaga koji su bili uzidani u stupove crkve, ali su nažalost ti nalazi zagubljeni. No čini se da poklopac jednoga sarkofaga iz te crkve služi kao pojilo za ovce na lokvi Žurmo u blizini. Tvrdio je da su u toj crkvi u predromaničkom razdoblju bili pridodani pilastri, ali starokršćanskom podrijetlu ipak proturječi činjenica da je riječ o jednoj od najmanjih bračkih crkava uopće.

No ranokršćanskih tragova ima i drugdje u neposrednoj blizini. Tako je u oltar predromaničke crkve Sv. Jurja kraj Nerežića ugrađen mramorni impost prozora starokršćanske crkve. Crkva Sv. Ilije pokraj Donjeg Humca izgrađena je na prostoru antičkoga mauzoleja gdje je možda bilo i ranokršćansko svetište. Pokraj crkve Sv. Luke, također u blizini Donjeg Humca, pronađen je ranokršćanski sarkofag. Svakako valja spomenuti i crkvu Sv. Jadre pokraj Nerežića (ne treba je brkati s onom između Splitske i Škripa) s tragovima antičke i ranokršćanske arhitekture. To bi mogla biti i izvorna sta-

rokršćanska crkva, a pretpostavku osnažuje i njezina posveta sv. Andriji.

Starokršćanski su ulomci pronađeni u crkvi Sv. Kuzme i Damjana u Smrčeviku, na obali u Splitskoj, crkvi Sv. Vida i Sv. Mihovila u Dolu, u Milni na lokalitetu Studenac, u Bolu i Dragonjinoj špilji iznad sela Murvice. Jedan je starokršćanski pilastar pronađen na srednjovjekovnoj crkvi na otočiću Mrduji. Toliko mnoštvo starokršćanskih tragova svjedoči možda o postojanju još nekih crkava koje tek treba otkriti [2], [3], [4].

Zaključak

Ovaj prikaz starokršćanskih crkava otoka Brača svjedoči o njihovoj brojnosti. Sve su te crkve sasvim sigurno građene planski jer su uočljivi precizni geometrijski i aritmetički odnosi, zasnovani na širini lađe i potrebi njezina natkrivanja drvenim krovijem što je, kako se čini, posvuda bilo pravilo. Osnovna su mjerila bila temeljena na rimskoj stopi (0,2963 m), a to je određivalo sve odnose od debljine zidova do visine, duljine i širine brodova, apside i predvorja [1].

Čini se također da su sve bračke starokršćanske crkve, uključujući bazilike i one koje su izvana samo tako izgledale, imale krstionice, a vjerojatno se može pretpostaviti da su postojale i tamo gdje još nisu otkopane (Sutivan, Supetar, Pučišća...). Toliki se broj krstionica ne smije tumačiti pojmovima kasnijega kršćanskog misionarstva u Novom svijetu, Africi i Aziji. To je povezano s ranim kršćanskim zajednicama i velikim kršćanskim obiteljima koje su bile zaokupljene katehezom koja je prethodila krštenju i svečanim čitanjem imena obraćenika i kandidata za krštenje (katekumena) u uskršnoj liturgiji.

Osim toga tijekom 5. i 6. st. bila je uspostavljena veza između oltara i mučeničkoga groba te njihova povezanost s krstionicom. Krštenje u blizini relikvija svetaca mučenika za mnoge je bilo vrijednije i djelotvornije. Treba ipak reći, kako je to lijepo pri-

mijetio Joško Belamarić [2], da relikvije svetaca nisu bile relikvije u današnjem smislu te riječi. Posebno i stoga što su sve crkve posvećene najvećim kršćanskim mučenicima, a crkva sve do 8. st. nije dopuštala mrviti njihove kosti. Riječ je bila o tzv. kontaktnim relikvijama (brandea, palliola, pseudirelikviae), najčešće svilenim rupčićima koje su tri dana i tri noći postavljali uz kosti mučenika ili ulju koje je gorjelo pokraj njihova groba, a ne o stvarnim moćima. Čak je i jedan Justinijan kada je tražio moći sv. Petra dobio kontaktnu relikviju.

Bračke crkve nisu mogle biti utemeljene u spomen lokalnih mučenika jer njih zapravo i nije bilo.

Pripremili:
Krešimir Regan, Branko Nadilo

IZVORI

- [1] Fisković, I.: *O ranokršćanskoj arhitekturi na otocima Braču i Šolti*, Arheološki radovi i rasprave JAZU (1982.) VIII.-IX., str. 159-217.
- [2] Belamarić, J.; Bužančić, R.; Domančić, D.; Jeličić Radonić, J.; Kovačić, V.: *Ranokršćanski spomenici otoka Brača*, XIII. međunarodni kongres za starokršćansku arheologiju, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Split, 1994.
- [3] Domančić, D.: *Starokršćanski spomenici*, Brački zbornik (1960.) 4., 94-110
- [4] Šimunović, P.: *Brač – vodič po otoku*. Golden marketing, Zagreb, 1997.
- [5] Ostojić, I.: *Starokršćanska bazilika s krstionicom i rimskim spomenicima u Poveljima na Braču*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (1960.) 12., 5-24
- [6] Ostojić, I.: *Nastavak istraživanja starokršćanske bazilike i krstionice u Poveljima*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji (1961.) 13., 5-43
- [7] Migotti, B.: *Ranokršćanska topografija na području između Krke i Cetine*, JAZU, Zagreb, 1990.
- [8] Ciccarelli, A.: *Historički prikaz Pučišća*, Split, 1918.
- [9] Fisković, C.: *Historički i umjetnički spomenici na Braču*, Brački zbornik (1940.), 1., 26
- [10] Ciccarelli, A.: *Osservazioni sull' isola della Brazza e sopra quella nobiltà*, Venezia, 1802.
- [11] Prodić, V.: *Kronika otoka Brača – legende i kronike*, Logos, Split, 1977.
- [12] Fisković, C.: *Historički i umjetnički spomenici u Škripu na Braču*, Jadranski dnevni (1938.), 95., 9-10